

Turinys

1 skyrius

AR LENGVA AUGTI? • 7

Kas aš esu? – akistatos su tėvais • 8

Aldona Liobytė. „Sunki mama“ • 8

Fiodoras Dostojevskis. „Jaunuolis“
(ištrauka) • 20

Saulius Šaltenis. „Amžinai žaliuojantis
klevas“ • 26

Mano atspindys daugybėje veidrodžių • 34

Ilona Ežerinytė. „Sutikti eidą“ (ištraukos) • 34

Vladimiras Železnikovas. „Baidyklė“
(ištrauka) • 42

Kazys Binkis. • 50

Autobiografija • 52

„Atžalynas“ (ištraukos) • 53

Kazys Binkis apie „Atžalyną“ • 86

Pokalbis su Gerardu Binkiu „Kazio

Binkio įkvėpti“ (ištrauka) • 87

Kelias savęs link • 90

Vytautas Mačernis. • 90

Laiškai (ištraukos) • 90

Ciklo „Metai“ sonetai • 95

Trioletai • 100

Kaip gyventi toliau?.. • 104

Antuanas de Sent-Egziuperi. „Mažasis
princas“ (ištraukos) • 104

Rėjus Bredberis. „Pienių vynas“ (ištrauka) • 127

Įsivertinimas • 133

2 skyrius

DAINOS ANKSČIAU IR DABAR • 135

Kodėl žmonės dainuoja? • 136

Veronika Povilionienė: „Laimingas žmogus –
tai aš“ • 136

Pokalbis su tautosakininke Danute Krištopaite:
„Vasaros dainos ilgam išlikdavo atminty“
(ištraukos) • 140

Dainininko atsakymai į dainų rinkėjos
klausimus • 144

Metų ratas. Darbai ir šventės • 148

BUITIS IR DARBAI • 148

Pranas Mašiotas. „Ir aš mažas buvau“
(ištraukos) • 148

Juozas Baltušis. „Parduotos vasaros“
(ištraukos) • 158

Ganymas. „Saulele motule“ • 165

Arimas. „Aš išdainavau“ • 166

Rugiapjūtė. „Bėkit, bareliai“ • 168

„Rūta žalioj“ • 171

Veronikos Povilionienės pasakojimas
apie sunkų rugiapjūtės darbą • 172

„Pūtė vėjas“ • 174

Kristijonas Donelaitis. „Metai“
(ištrauka) • 176

Romualdas Granauskas.

„Vidudienio dalgis“ • 176

KALENDORINĖS ŠVENTĖS • 177

Kalėdos. „Vai ir atbėga baikštus elnelis“ • 178

Velykos. „Supkit meskit mane jauną“ • 180

Rasos. „Kupolėle, kas tave skynė“ • 182

SVARBIAUSI GYVENIMO ĮVYKIAI • 184

Juozas Erlickas. „Vėjiniai malūnai“ • 184

Gimimas. „Jūs mano kūmužėliai“ • 186

„Eisva mudu abudu“ • 187

Vestuvės. „Vai, žydėk, žydėk“ • 188

„Beauštanti aušrelė“ • 191

„Dukros atsisveikinimas“ • 192

Mirtis. „Motule širdele“, • 194

„Skylė“. „Dūšėlės“ (ištraukos) • 196

Šiuolaikinės liaudies dainų versijos • 200

Marcelijus Martinaitis. „Padainuok man“ • 200

Pokalbis su Eirimu Velička ir

Gediminu Žiliu „Trys minutės tylos: sidabrinis
laukas be takų“ • 201

Grupės „Atalyja“ albumas „Močia“ • 203

„Pavasario dienele“ • 204

Integruota literatūros ir muzikos pamoka • 208

Įsivertinimas • 210

Žodynėlis • 211

Mieli septintokai!

Šiais metais, panirdami į literatūros pasaulį, dažniau svarstysime jauno žmogaus santykius su artimaisiais, mokslo draugais ir mokytojais, drauge su skaitomų kūrinių veikėjais mėginsime ieškoti gyvenimo prasmės, aptarsime žmogiškąsias vertybes, klausime, kodėl žmonės nuo seniausių laikų dainuoja ir ką savo dainomis nori pasakyti, gilinsimės į mūsų tautos kovas už laisvę, lydėsime literatūros veikėjus iššūkių kupinose jų kelionėse.

Vadovėlis ir toliau ragins pamažu ir atidžiai skaityti, lyginti skaitomus dalykus, vertinti veikėjų poelgius. Aptardami kūrinius, pamažu pratinsimės vartoti literatūros rūšių savitumą nusakančius terminus.

Kiekvienas šio vadovėlio skyrius pradedamas trumpu tekstu. Jame aptariama, apie ką bus kalbama. Skyrelyje ***Kaip suprasti?*** pristatomos naujos sąvokos, apibūdinami literatūros žanrai, rūšys ir pan. Kiekvienas skyrius baigiamas rubrika ***Isivertiname***. Joje pateikiamos užduotys, skatinančios dar kartą apžvelgti skyriaus medžiagą ir įsivertinti, ką naujo sužinojote, išmokote, kokius gebėjimus išsiugdėte.

Visi aptariami tekstai kairėje yra sunumeruoti – taip pažymėti epizodai, kad būtų lengviau dirbti su tekstu. Po kiekvieno teksto pateikiami jį suvokti padedantys klausimai. Jie suskirstyti į dvi dalis – ***Aptariame tekstą*** ir ***Apibendriname***.

Pirmoji klausimų ir užduočių dalis – ***Aptariame tekstą***. Šie nesudėtingi klausimai tiesiog kviečia atidžiau perskaityti kūrinių, stabtelėti prie svarbaus dialogo ar aprašymo, atpažinti reikšmingas detales, išsiaiškinti sunkiau suprantamus žodžius ar posakius. Prie minėtos dalies klausimų laužtiniuose skliaustuose nurodomi teksto epizodų, susijusių su pateikiamomis užduotimis, numeriai. Aptariant eilėraščius, klausimų numerius sudaro du skaičiai: pirmasis skaičius nurodo posmą, apie kurį kalbama, antrasis – tam posmui skirto klausimo numerį.

Minėti klausimai padeda ruoštis platesniam ir gilesniam teksto aptarimui – antrajai klausimų ir užduočių daliai ***Apibendriname***. Šioje dalyje jau kalbama apie teksto visumą, nagrinėjamas veiksmas, jo aplinkybės, veikėjai, jų santykiai, pasakojimo pobūdis, lyginami tos pačios ar artimos tematikos tekstai, svarstomos tekste keliamos problemos. Be to, nuolat esate kviečiami vertinti aptariamus dalykus, remtis savąja patirtimi.

Diskusijos rubrika, paprastai įsiterpianti tarp apibendrinimo klausimų, siūlo pašnekėsį apie tekste svarstomas vertybes, skatina išsakyti savo nuomonę, ją argumentuoti, išklausti kitaip manančiuosius. Kita – ***Tyrimo*** – rubrika kviečia savarankiškai išsiaiškinti sunkiau suprantamas teksto vietas, pasidomėti kūrinio kontekstu, kūrinyje esančiomis užuominomis, susieti skirtingus tekstus ir pan. ***Tyrimo*** užduotys turėtų tapti intriguojančiu iššūkiu, skirtu įveikti savarankiškai, dirbant poromis arba grupėje.

Teksto aptarimas baigiamas įvairiomis rašymo užduotimis – ***Rašome tekstą***. Jos skatins įsivaizduoti, ką jautė vieno ar kito kūrinio veikėjas, geriau suprasti jo poelgio motyvus, pratęsti kūrinių ar baigti jį savaip, paaiškinti tekstą ar jo dalį, t. y. įvairiai samprotauti ir reikšti mintis.

Šio vadovėlio naujovė – prie liaudies dainų ir jų šiuolaikinio atlikimo versijų esantys greito atsakymo kodai (QR kodai), kuriuos nufotografavę išmaniuoju telefonu galite pasiklausyti dainos ar pažiūrėti vaizdo įrašą.

Vadovėlio pabaigoje rasite sąvokų žodyną ir kelių naudingų skaitmeninių informacijos šaltinių nuorodas.

Tikimės, kad ši kelionė į literatūros ir kultūros pasaulį jums taps ir prasminga kelione į save.

Kviečiame susipažinti su vadovėliu

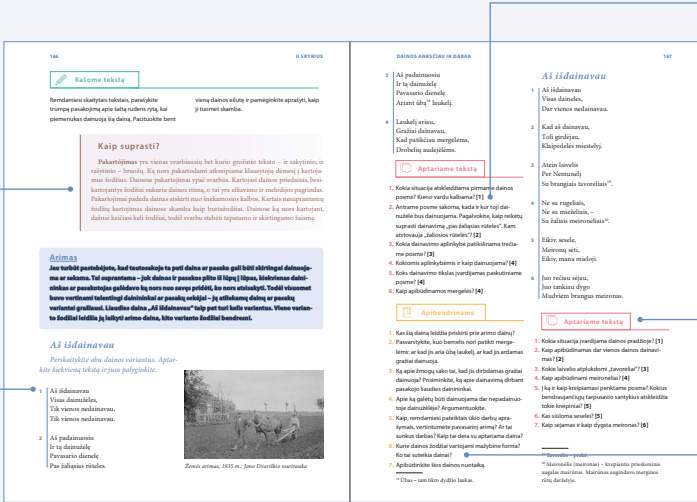
Informacija, padedanti suprasti skaitomą tekstą

Skaičius, žymintis teksto epizodą

Klausimai, kviečiantys diskutuoti, išsakyti savo nuomonę

Kūrinio pristatymas, įžanginė užduotis

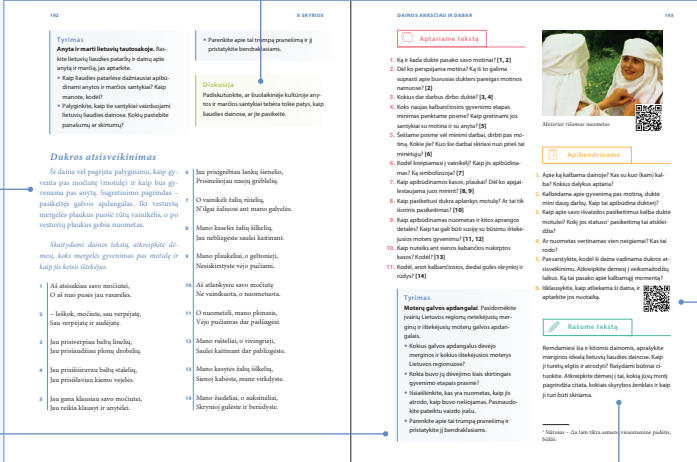
Užduotys, skatinančios pasidomėti ir sužinoti daugiau. Jos gali būti atliekamos savarankiškai, dirbant poromis arba grupėje

Teksto epizodas, susijęs su pateikiamu klausimu

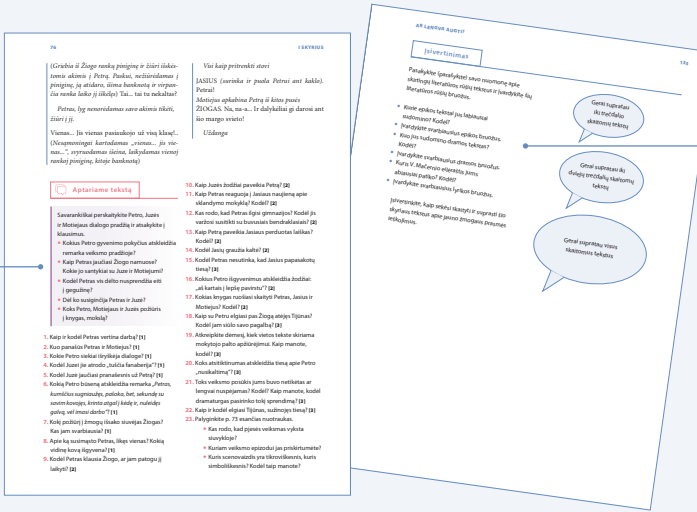
Klausimai atidžiam teksto skaitymui

Klausimai platesniam ir išsamesniam teksto aptarimui

Greito atsakymo kodai (QR kodai), kuriuos nufotografavus išmaniuoju telefonu galima pasiklausyti dainos ar pažiūrėti vaizdo įrašą.

Rašymo užduotys

Įsivertinimo užduotys

visiškai skiriasi nuo to, kas galėtų vykti jūsų klasėje? Atsakydami pateikite pavyzdžių iš savo klasės gyvenimo.

Diskusija

Ką reiškia pripažinti savo kaltę? Ką reiškia prisiimti svetimą kaltę? Ar tai pateisinama? Kokiomis aplinkybėmis?

12. Pasvarstykite, ar teisi Mironova, išdaviku vadinama tą, kuris klasės auklėtojai pasakė tiesą. Ar teisingai elgiasi klasė, ieškodama išdaviko ir jį bausdama savo sugalvota bausme?
13. Įsivaizduokite, kad esate šios klasės auklėtojas arba mokyklos psichologas ir sužinojote visą situaciją. Kokie būtų jūsų veiksmai?

Kazys Binkis

Kazys Binkis gimė 1893 m. Biržų apskrityje, netoli Pāpilio miestelio, Gudėlių sodžiuje. Tėvų namuose išmoko rašyti iš pradžių lietuviškai, paskui rusiškai. Vos sulaukęs devynerių pats bandė „mokytojauti“ – mokė skaityti už save vyresnius draugus. Tačiau labiausiai jis garsėjo savo pramušgalviškais pokštais: užkišo dėdei kaminą, kad visi dūmai atgal trobon suvirštų, naktigonėj arkliui uodegą nukirpo ir atbulas užsėdęs namo parjojo, tai vaiduokliu apsirengė ir rusų žandarą Mitrofaną gąsdino, kad tas knygnešių slap-tavietės nerastų. O kartą vėžių prigaudęs ir žvakelių ant jų pritaisęs iš Paryžiaus sugrįžusiai Pāpilio grafienei sode tikrą „jonvabalių“ paradą surengė...

Nors mokslams K. Binkis buvo gabus, be Pāpilio pradžios mokyklos, jokios kitos mokyklos nebaigė. Mokėsi mokytojų seminaruose ir kursuose Papilyjė, Kaunė, Biržuose. 1916 m. kaip liaudies mokyklos mokytojas grįžo į Pāpilį.

1912 m. atvykęs į Vilnių K. Binkis susipažįsta ir pradeda bendrauti su būreliu jaunų, daug siekiančių inteligentų, pajunta aistrą poezijai, nori eilėraščius žūtbūt „išguldyti“ popieriaus lape. Papilyjė jis suburia suaugusiųjų kursus, dukart per savaitę dalijasi istorijos, geografijos, aritmetikos žiniomis, moko dainavimo, o ketvirtokus – ir eiliavimo meno, ima burti teatro mėgėjų grupę ir per trejus metus be jokio atlyginimo parengia ne vieną spektaklį.

Dirbdamas liaudies mokyklos mokytoju, K. Binkis susipažįsta su Pranute Adamonyte, jai paskiria gražiausius savo jaunystės eilėraščius: „Gėlės iš šieno“, „Šilkasparniai debesėliai“, „Utų“ ciklą ir kitus (1920 m. išaina pirmas jo eilėraščių rinkinys „Eilėraščiai“). Po vestuvių

Rašome tekstą

Įsivaizduokite, kad esate vienas iš Lenos bendraklasių ir žinote visą tiesą, tačiau tylite, kol galiausiai pratrūkstate. Kuris iš vaikų tai galėtų žinoti? Ką jis pasakytų, pagaliau išdrįsęs prabilti? Parašykite kalbą, kurią jis pasakytų, gindamas Leną. Rašydami atkreipkite dėmesį į Lenos teismo įrodymą. Jis turėtų būti toks aiškus ir toks pagrįstas, įtikinamas, kad bendra-klasiai patikėtų.

išvyksta į Berlyną ir ten K. Binkis ima domėtis modernizmu, o grįžęs į Lietuvą ima telkti apie save modernistinio meno šalininkus ir greitai tampa jaunųjų nenuoramų futuristų⁹ vadu. Jis tikisi pragyventi iš literatūrinio darbo ir su šeima grįžta į Kauną. Pranutė nepritampa mieste ir apsigyvena Kalnāberžės dvare (Kėdāinių apskrityje), kurį žmonos giminių įkalbėtas nuperka vyras. Bet poetui nelemta tapti ūkininku: labiau mėgęs grožėtis gamta negu ūkininkauti, jis blaškosi tarp Kalnāberžės ir Kauno, kol ūkis išslysta iš rankų. Ligos palaužta, palikusi du vaikus miršta žmona.

1927 m. K. Binkio gyvenimas pasikeičia – poetas gauna pasiūlymą bendradarbiauti kaimui skirtame laikraštyje „Mūsų rytojūs“. Taip laikraštyje randasi eiliuotos istorijos, pasirašytos Alijošiaus slaptyvardžiu, pasakojančios apie Tamošiaus Bekepurio nuotykius. Eiliuotų feljetonų¹⁰, satyrų¹¹ ir poemų daug kas nelaikė rimta kūryba, peikė autorių, barė, kad švaisto veltui savo talentą, bet šis didžiavosi, kad kaimo žmonės jo kūrinius supranta ir godžiai skaito. K. Binkiui rūpėjo prusinti ir auklėti kaimietį, skatinti pažvelgti į save iš šalies ir iš savęs pasijuokti.

K. Binkiui – nenuoramai ir vėjavaikiui – būti laisvam reikė visada atvirai rodyti savo pilietinę poziciją, išlikti padoriam bet kokiomis sąlygomis, niekam neparsiduoti. Mokytojau-damas jis subūrė pažangius mokytojus, kurie priešinosi okupantams (tuo metu vyko Pirmasis pasaulinis karas ir Papilyjė šeimininkavo vokiečiai). Gyvendamas Kaunė nepakentė aukštosios visuomenės miesčioniškumo, karjerizmo, kyšininkavimo ir radęs progą atvirai piktnosoni-jos godumu ir tariamu padorumu. „Rašytojas neturi bijoti nei valdžios, nei dievų“, – sakydavo savo draugams.

Jo kūriniai vaikams „Atsiskyrėlis Antanėlis“, „Jonas pas čigonus“, „Kiškių sukilimas“ ir šiandien sulaukia savo skaitytojų, o dramos „Atžalynas“ ir „Generalinė repeticija“ ne kartą buvo statomos teatro scenoje.

Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, K. Binkis, jau sunkiai sirgdamas, skaudžiai išgyve-no karo tragediją, pritarė žmonai, kai ši jų bute priglaudė žydę mergaitę, nors už žydo slėpi-mą kiekvienam grėsė mirties bausmė. Visai prieš mirtį draugams guodėsi, kad tenorėtų trijų dalykų: sulaukti karo pabaigos, pamatyti, kaip atrodo žmogus, kuris neišduoda žmogaus, ir basas nueiti iš Gudėlių į Pāpilį... K. Binkis mirė 1942 m. pavasarį Kaunė.

⁹ Futuristas – naujos literatūros ir meno srovės – avangardo – atstovas. Avangardas pasireiškė 1909–1925 m., jam būdinga pasipriešinimas kūrybos tradicijoms, maištingas senųjų vertybių perkainojimas, naujų efektingų raiškos formų paieškos. Futuristai siekė kurti ateities meną, neigė praeities kultūrą, aukštino pramonę, didmiesčių gyvenimą.

¹⁰ Feljetonas – trumpas publicistikos ir grožinės literatūros žanras, kuriame naudojamos įvairios komizmo priemonės.

¹¹ Satyrą – trumpas publicistikos žanras, kai išjuokiamos veikėjo silpnybės ir ydos, tam tikri gyvenimo reiškiniai.

AUTOBIOGRĄFIJA¹²

Iki keturiolikos metų gyvenau Gudėlių sodžiu, teisingiau – parovejy [*pagriovy*] ir šilely. Grybaudavau, žūklaudavau, jodavau nakties, o žiemą gaudydavau sniegenas ir dagiliukus ir vėl juos paleisdavau, nes gryčia kartais prieidavo smalkumo, ir paukščiukai „pasigerdavo“.

Su vaikais retai tesimušdavau.

Prieš kiaulių ir galvijų ganymą buvau griežtai ir principingai nusistatęs, kad nevaržytume gyvuliams laisvės.

Be galo mėgdavau gaisrus ir vaidinuoklius, kurių savo akim daugybę esu matęs. Užtat iki šiol šventai tikiu, kad vaidenas.

Sodžių turėjau nekokią renome¹³, kuri net iki šiol nepasitaisė. Praminė mane „vėjavaičiu“. Toksai vardas man be galo patikdavo, nes vėjui jau nuo mažų dienų pavydėdavau.

Aptariame tekstą

1. Remdamiesi žiniomis apie K. Binkį, aptarkite, kuriuos savo gyvenimo faktus autobiografijoje išryškina pats rašytojas.
2. Kaip K. Binkis apibūdina savo gyvenimą iki 14 metų? Kodėl rašytojas teigia gyvenęs „parovejy ir šilely“? Ką veikti jam patikdavo?
3. Kokie buvo jo santykiai su kitais vaikais?
4. Kodėl K. Binkis buvo prieš kiaulių ir galvijų ganymą?
5. Kaip rašytoją apibūdina žavėjimasis gaisrais ir vaidukuoliais? Kokią įtaką tai jam padarė?
6. Kokią reputaciją būsimasis rašytojas turėjo sodžiuje? Kaip jis buvo pramintas ir kaip į tai reagavo?

¹²Autobiografija – paties žmogaus parašytas savo gyvenimo aprašymas.

¹³ *Renomé* (prancūzų k.) – apie žmogų susidariusi nuomonė, jo reputacija.

Knygų gaudavau iš tėvelio ir iš Pāpilio klebono kun. Prialgauskio bibliotekos. Viena-žinskio dainos, Robinzonas Kruzas ir Šventųjų gyvenimas buvo geriausi mano jaunystos draugai.

Kitus 14 metų „mokiaus“... Buvau įvairiose mokyklose, pradedant Pāpilio liaudies mokykla ir baigiant Berlyno universitetu, bet nė vienos nebaigiau, išskyrus vieną – gyvenimo mokyklą, kurią pasiryžęs esu eit iki grabo, t. y. kol pabaigsiu.

Dalyvavau įvairiuose „judėjimuose“, užiminėjau įvairiausias vietas ir galų gale įsitikinau, kad tėvelis teisingai vienąkart yra pasakęs, kad iš manęs nieko gera neišeis. Bet tiek to.

Pirmąkart gimiau 1893 m., mirti, kiek pamenu, nė karto visiškai nenumiriau.

K. Binkis, 1921 m.

7. Koks K. Binkio požiūris į knygas išryškėja autobiografijoje? Kokios knygos darė jam didžiausią poveikį? Kaip manote, kodėl?
8. Ką ir kaip K. Binkis kalba apie savo mokslo metus ir mokyklas? Kodėl žodį „mokiaus“ jis rašo kabutėse? Kaip vertina savo mokslus?
9. Ką K. Binkis vadina „gyvenimo mokykla“? Kada sakosi ją pabaigsiąs? Kaip suprantate šią jo mintį?
10. Kaip autorius komentuoja įvairias savo veiklas? Kuo remdamasis ir kaip tai apibendrina?
11. Kaip K. Binkis kalba apie gimimą, mirtį ir savo gyvenimą? Kas kelia šypseną paskutiniame sakinyje ir visame tekste? Kodėl jis renkasi tokį „nerimtą“ kalbėjimą apie save?
12. Remdamiesi biografija ir autobiografija, charakterizuokite K. Binkį. Aptarkite, kuo išskirtinė rašytojo asmenybė.

ATŽALYNAS

Penkių veiksmų pjesė

(ištraukos)

Veikėjai

KERAITIS – inžinierius

KERAITIENĖ – jo žmona

PETRAS (KERAITIS) – inžinieriaus

sūnėnas, našlaitis

JASIOUS ŠIAUČIUKAS – Petro draugas,

gimnazistas

TIJŪNAS – klasės auklėtojas

ŽIOGAS – siuvėjas

ŽIOGIENĖ – jo žmona

DIREKTORIUS

INSPEKTORIUS

PSICHOLOGAS

Pirmas veiksmas

1 Vidutiniškai apstatytas valgomasis kambarys

KERAITIS (*už scenos*). Petrai! Ū-ū! Petrai! PETRAS (*kambary už sofos*). Aš čia, dėde. KERAITIS (įkišęs galvą pro duris). *Kur tu? Čionai?* PETRAS (*už sofos*). Aš tuojau, dėde. KERAITIS (*eina prie sofos*). Ką gi tu čia darai? PETRAS (*išlenda*). Aš čia sagos ieškojau. Ištrūko ir pariedėjo. KERAITIS (*juokdamasis*). Ir tu nusivijai sągą po sofa? PETRAS. Aš suradau ir tuojau įsisiūsiu. KERAITIS. Ak tu, sodieti sodieti... Argi tai vyro darbas sagas siuvinėti? Duok tarnaiti, ji tau įsiūs. O tu štai padaryk man papirosų. PETRAS. Gerai, dėde. Aš tuojau. (*Eina į kam-pą prie staliuko ir daro papirosus*) KERAITIS. Tik rūkyt bedarydamas neišmok. PETRAS. Ne, dėde. Aš nerūkysiu. KERAITIS. Ir būsi vyras. O gimnazijoje pas jus turbūt dumia? PETRAS. Yra rūkančių... Tik labai mažai...

ISTORIKAS

FIZIKAS

GAMTININKĖ

GIMNASTIKOS MOKYTOJAS

Gimnazistai, gimnazistės:

BARZDŽIUS GEDIMINAS

ŠURA

ANDRIUŠIS

ALDONA

MARYTĖ

Žiogo padėjėjai:

MOTIEJUS

JUZĖ

PLIUŠKIENĖ

ČIGONĖ

Mokytojai, gimnazistai, tarnai,

gegužinės dalyviai

KERAITIS. O kurie ten iš tavo draugų pypkauja?

PETRAS tyli

Na, gerai, gerai. Aš tik taip sau paklausiau... Gerai, kad nesakai... Savo draugų nereikia išdavinėti.

Turbūt jau apsipratai gimnazijoje, susidraugavai?

PETRAS. Man labai gera gimnazijoje... Visi man labai geri... Ir linksmi visi, sąmojingi. Aš stebiuosi, iš kur pas juos tiek sąmojo.

KERAITIS. Taip, taip, Petrai. Šito išmolti negalima. Jie taip išauklėti. Tai požymis, kad geroje šeimoje augę... O su Barzdžiaus Gediminu drauguji?

PETRAS. Kad, dėde, jis toks... išdidus. Matyt, aš jam per prastas.

KERAITIS. Tu, Petrai, ten nė vienam ne per prastas. Tu visada atmink, kad esi savo tikro dėdės, inžinieriaus Keraičio, auklėtinis, atseit, kaip sūnus. O tai daug reiškia.

PETRAS. Aš atsimenu, dėde.

KERAITIS. Tad būk vyras. Nė vienam nenusileisk. Nesiduok skriaudžiamas.

PETRAS. Manęs ten, dėde, niekas neskriau-
džia.
KERAITIENĖ (*įeina*). A, šeimyniška idilija.
Gal sutrukdžiau?
KERAITIS. Mes čia su Petru apie gimnaziją
kalbame.
KERAITIENĖ (šlifuoja nagus). Turbūt savo
gimnazistiškas dienas prisiminei?
KERAITIS. Ne. Mes čia apie Petro draugus
šnekamės.
KERAITIENĖ. Kai dėl draugų pasirinkimo,
tai jis dideliu skoniu nepasižymi. Batsiuvio
Šiaučiuko sūnus tikrai jam ne pora.
PETRAS. Jis labai geras vaikinąs, dėdinyt.
KERAITIENĖ. Dėl jo gerumo tai leisk man
geriau nusimanyt. Tokioj šeimoj angelas ne-
gali išaugti.
KERAITIS. Kokie čia gimnazistų tarpe šei-
mos klausimai gali būti? Vienoj klasėj – tai ir
draugas.
KERAITIENĖ. Ir labai gaila. Iš sodžiaus at-
vykusį prasčioką kiekvienas lengvai gali už
nosies vedžioti.
O tas angelas su papirosu dantyse tokių tik
ir ieško.
PETRAS. Dėdinyt... Jasius jau ruošiasi mest
rūkės. Jis greit mes.
KERAITIS (*juokdamasis*). Ot kaip?
KERAITIENĖ. Matote, kokia pažanga!
KERAITIS. Na, Petrai, jeigu jis ruošiasi mest
rūkės, tai drąsiai gali draugauti. Tai stiprus
vyras iš jo išaugs. Aš kiek kartų ruošiaus mest,
vis nieko neišeidavo.

PETRAS *paraudęs pasilenkia prie papirosų*

KERAITIENĖ. Ar sakei Žiogui, kad tuojau
ateitų?
PETRAS. Jis pats žadėjo kelnes atnešti.
KERAITIENĖ. Petrai, prie ponių negražu
taip kalbėti...

PETRAS *nustebęs žiūri*

KERAITIS. Štai, Petrai, – čia tai tu ir pakliu-
vai! Geruose namuose kelnės – tai nepadorus

žodis. Reikia vietoj „kelnių“ tart kaip kitaip,
na, apatinė kostiumo dalis arba pliumhozai,
bridžai, arba dar kaip, tik, saugok Dieve, ne
kelnės.
KERAITIENĖ. Nėr ko šaipytis, pone inžinie-
riau. Gero tono vadovėlį ir tamstai būtų pra-
vartu paskaityti.
PETRAS. Ar yra toks vadovėlis?
KERAITIS. O kaipgi! Ne vadovėlis, bet ištisa
enciklopedija. Tik mums vargu ar padės.
KERAITIENĖ. Gerai, kad bent prisipažįsti...
Petrai, nubėgsi pas Lipšicą ir paimsi pudros.
Pasakyk, kad man. Pudra „Nonsi“, spalva
„rachel“. Užsirašyk.
PETRAS. Atminsiu: Nonsi-rachel. (*Išeina,
pusbalsiu kartodamas*)
KERAITIENĖ (*patylėjusi*). Jei mano autorite-
tą griauti savo auklėtinio akyse, tai bent pats
jį auklėtum.
KERAITIS. Ką tu, ką tu, dūšia! Aš ne tik ne-
griaunu, bet esu tau be galo dėkingas, kad rū-
pinies mano sūnėnu.
KERAITIENĖ. Negalima pastabos padaryti
be to, kad tu neįsikištumei.
KERAITIS. Gal aš kiek ir kaltas... Bet man ro-
dosi, kad negalima visko iš karto. Jis, vargšas,
ir taip iš paskutiniųjų stengiasi.
KERAITIENĖ. Pavyzdžiui, kad ir šiandien.
KERAITIS. Ar ir vėl jis ką lepterėjo?
KERAITIENĖ. Gėda prieš tarnaitę... Stačiai
nėr kur akių dėt... Aš jam duodu tavo kelnes
ir sakau: nunešk pas kriaucių ir paprašyk, kad
tuojau išprosyty¹⁴. O jis: „Aš, dėdinyt, pats
moku prosyti, aš tuojau išprosysis. Aš kelnes
ir pasiūt moku.“
KERAITIS. Ach, ir vėl...
KERAITIENĖ. Girtis savo kriauciška kilme,
ir dar tarnaitės akivaizdoj! Dabar visas mies-
tas žinos, kad tavo brolis buvo kriaučius¹⁵... Ir
man kiek laiko melavai, visuomet tvirtinda-
vai, kad tavo brolis buvo aptiekorius¹⁶.

¹⁴ Išprōsyti – išlyginti.

¹⁵ Kriaūčius – siuvėjas.

¹⁶ Aptiēkorius – vaistininkas.

KERAITIS. Palauk, dūšia. Viskas pamažu su-
sitvarkys. Ko iš jo dabar norėti? Jis sodietis,
laukinukas, visiškas našlaitis.
KERAITIENĖ. Jeigu našlaitis, tai, tavo many-
nu, jo ir auklėti nebereikia?
KERAITIS. Atvirkščiai. Aš gi sakau, kad aš
tau labai dėkingas...
PETRAS (*įeina*). Štai, dėdinyt. Nonsi-rachel.
KERAITIENĖ. Ne Nonsi, bet Noñsi. Pas jus
gimnazijoj prancūziškai berods moko?
PETRAS. Noñsi...
KERAITIENĖ. Ir, be to, paduodant ką nors už
save vyresniam, reikia nusilenkti.

PETRAS *lenkiasi iš pusiau*

Viešpatie, kaip jis lenkiasi!
KERAITIS. Taip, taip, Petrai... Lenkiesi tar-
tum baslį prarijęs. Reikia grakščiau. Reikia ir
galvą nulenkti.
KERAITIENĖ (*paskatinta pašoka, paeina kelis
žingsnius nuo stalo, paskui vėl grįžta ir rodo,
kaip reikia nusilenkti*). Reikia elegancijos...
Nors truputėlį elegancijos... (*Rodo*) Tai saviš-
kių tarpe, o nepažįstamai damai galima dar
labiau nusilenkti. (*Rodo ir vėl sėdasi*) Dabar
gali eiti į savo kambarį.

PETRAS *lenkiasi, kaip buvo parodyta, ir
išeina*

KERAITIS. Matai, kaip jis greit persiima...
Gabus vaikinąs, ir Tijūnas, klasės auklėtojas,
sakė...
KERAITIENĖ. Kai dėl auklėjimo, tai aš iš jo
padarysiu žmogų. Bet tavo pareiga jį įspėti,
kad su bet kuo nesusidėtų. Kas iš to, kad aš jį
auklėsiu, o draugai jį gadins.
KERAITIS. Protingas vaikas, ką jam ten drau-
gai padarys.
KERAITIENĖ. Blogos manieros kaip tik iš
draugų namo parsinešamos. Štai Barzdžiu-
vienė skundėsi...
Beje, kodėl gi jis su Barzdžių berniuku ne-
draugauja?

KERAITIS. Kalbėjau... Sako, anas nenoriš, di-
džiuojąsis.
KERAITIENĖ (*pašoka*). Kas? Didžiuojasi?
Šitas rangovo vaikėzas didžiuojasi prieš inži-
nierių Keraičių auklėtinį? Pasakyk Petrui, kad
jis su juo nekalbėtų.
KERAITIS. Et, tegul... Ką ten kištis į mokinių
reikalus, susitvarkys patys.

2 KERAITIENĖ. Prašome sėstis, pone mokyto-
jau.
KERAITIS. Na, kaipgi sekasi mūsų naujo-
kui?
TIJŪNAS. Darbštus berniokas. Tik gal kiek
per lėtas... Nėra jame šito, kaip čia pasakius,
protinio miklumo. Bet ir tai ateis ilgainiui.
KERAITIS. Žinoma, ko iš jo dabar norėti. So-
dietis...
TIJŪNAS. Taigi, taigi... Tas sodietiškumas jį ir
išskiria iš kitų.
KERAITIENĖ. Vargas, pone mokytojau... Nei
peilio, nei šakutės žmoniškai nemokėjo paim-
ti... Visas ištisai reikėjo perauklėti.
TIJŪNAS. Taip, taip... Auklėti... Pirmučiausia
auklėti, o visa kita savaime ateis... Bet čia jam
labai patogu. (*Apsidairydamas*) Reta kuriam
iš mano auklėtinių tenka tokiose sąlygose
mokyti...
KERAITIENĖ. Yra ir tokių, kur ir pavalgyti
sočiai negauna.
TIJŪNAS. Negalite, ponias, suprasti, kaip kai
kurie mokiniai gyvena. Štai ir dabar grįžtu iš
vienos lūšnos. Gimnazijoje vaikas kaip vaikas,
ir mokosi neblogai. Bet nueinu į butą, – bai-
su pažiūrėti. Tėvas kurpius, ligi pusiaunakčio
kausto batus, o už lentų sienos ankštas kam-
baryukas ir ten visa šeima: keletas mažų ir
tarp jų – mano auklėtinis.
KERAITIS. Sunku vargšui tokioj aplinkoj
mokyti.
TIJŪNAS. Koks čia gali būti atitrauktas gal-
vojimas, kai aplink vaikai spiegia, o už sienos
tėvas puspadžius kala.

KERAITIENĖ. Ir kam tokie žmonės kopia į gimnaziją? Pramoktų amato – ir gyventų sau. TIJŪNAS. Tikras vargas ir tėvams, ir mokiniai.

KERAITIENĖ. Taip, pone mokytojau. Daug yra vargo pasauly. Ir niekaip jo sumažinti negalima. Ir rinkliavas darome, ir labdaringas loterijas, ir balius rengiame, o vargas nemažėja. TIJŪNAS. Ką čia besakyti, daug ponios vargstata...

KERAITIENĖ. Visos mes, visas ponių komitetas, sezonui atėjus, baigiam nuo kojų nusivaryti. O kokia padėka? Dar visokių kalbų paskui prisiklausai.

TIJŪNAS. Geriausia tai kalbų visai neklausyti. Žmonės silpni, vieną kartą taip nukalba, kitą kitaip. O naudingas darbas visada naudingas pasilieka.

KERAITIENĖ. O pas tamstas gimnazijoje ar daug nepasiturinčių mokinių?

TIJŪNAS. Yra, ponia. Vienam to trūksta, kitam to. Bet skaudžiausia, kai kartais mokinyš dėl tėvų neturto turi skirtis su gimnazija.

KERAITIENĖ. Kaip tai skirtis? O ko gi žiūri tėvų komitetas?

TIJŪNAS. Nepajėgia visų sušelpiti.

KERAITIENĖ. Tokiais atvejais reikėtų daugiau energijos, apsukrumo.

TIJŪNAS. Va, kad ponia sutiktumėt šįmet įeiti į tėvų komitetą, tai mums būtų didelė parama. Kai dabar ponios auklėtinis mūsų gimnazijoje, gal, sakau, neatsisakytumėt.

KERAITIENĖ. Ką jūs, pone mokytojau? Aš ir taip iki ausų darbais apversta. Štai ir dabar turiu skubėti į ponių patronato posėdį.

TIJŪNAS. Bet vis dėlto ponios parama mums būtų labai brangi.

KERAITIENĖ. Ne, ne! Aš pati tai ligi ausų... Bet apie tai pakalbėsime. Ar tamstai nebus nepakeliui, jei tamsta mane palydėsi iki moterų klubo, kur aš tučtuojau turiu būti?

TIJŪNAS. Su didžiausiu malonumu, brangioji ponia. Tik vieną minutę aš dar norėjau jus sutrukdyti.

Norėčiau pamatyti jūsų auklėtinį ir užrašyti kai kuriuos formalumus.

KERAITIENĖ. Tučtuojau aš jį pašauksiu. (*Tarpdury*) Petrai! Petriuk! Eikš čionai, vaikeli. Tavo ponas auklėtojas tavęs laukia. (*Įsiveda Petrą apkabinusi*)

TIJŪNAS (*ima iš portfelio popierių*). Na ką, mano mielas, ar dėdienė tavęs už ausies netampo?

PETRAS. Ne, pone mokytojau.

TIJŪNAS. Gaila, gaila. O iš dėdės diržo irgi negauni?

PETRAS. Negaunu, pone mokytojau.

TIJŪNAS. Gaila, gaila. O vertėtų. Disciplina jauniems žmonėms niekada nekenkia.

KERAITIENĖ. Jis mūsų favoritas, pone mokytojau.

PETRAS. Man čia labai gera.

TIJŪNAS. Matyt, matyt... Kad tik per daug neišlepintų... Na, sakyk, mano mielas, kuo vertėsi tavo tėvai?

PETRAS. Mano tėvas buvo siuv...

KERAITIENĖ (*pridengia Petruį burną*). Konfekciono¹⁷ savininkas, turėjo didelę gatavų drabužių krautuvę.

TIJŪNAS. A-a... suprantu. Vadinas (*rašo*), stambus verslininkas.

KERAITIENĖ. Taip, taip, stambus verslininkas.

TIJŪNAS. Vadinas (*rašo*), tėvai mirę, gyvena pas dėdę globėją.

KERAITIENĖ. Taip, taip... Pas dėdę globėją.

TIJŪNAS. Ačiū. Viskas. Vadinas, galime žygiuoti, brangioji ponia.

KERAITIENĖ. Aš tuojau. Baigsiu tik apsi-rengti. (*Išeina*)

KERAITIS. Labai tau dėkui už atsilankymą. Prašyčiau taip kada užsukti, laisvu laiku. Ilgiau pasišnekėtume, prisimintume anuos laikus, universitetą.

TIJŪNAS. Taip, taip... Prisiminti... Prisimin-

¹⁷ Konfekcionas – XX a. pradžioje rūbų parduotuvė-dirbtuvė, kurioje pasiūtą, tačiau nebaigtą drabužį vietoje užbaigdavo, pritaikydami pirkėjo figūrai, pridėdavo detales pagal jo pageidavimą.

ti... Aš apie juos jau buvau visai užmiršęs... Žinai, darbas, pamokos, sąsiuvinų krūvos, ir taip diena dienon. Apvelia žmogų. Pasidarai kaip tas Čechovo „Žmogus futliare“¹⁸.

KERAITIENĖ (*įeina*). Tai galime keliauti. Dovanokite, bet aš labai skubu.

TIJŪNAS. Sudiev, prieteliau, sudiev, Petrai!

PETRAS (*lenkiasi*). Sudiev, pone mokytojau!

TIJŪNAS ir KERAITIENĖ išeina

KERAITIS (*patenkintas vaikšto*). Tai matai, Petrai... Tokios tokelės...

TIJŪNAS (*grįžta*). Portfelį!

PETRAS prišokęs paduoda portfelį

3 JASIUS (*pribėgęs spjauna pro langą*). Rupūžė! Į faifokloką... „Diplomą“ atnešiau... Fu! Aš nekenčiu savęs, kad tiek laiko su tokiu asilu draugavau.

PETRAS. Nurimk, Jasiau... Negeras jis draugas, kai draugauja tik dėl išsikačiavimo.

JASIUS. Gana, baigta! (*Ima brėžinį*) Eisiu namo. Jau gal mama grįžo, gausiu ko nors pietų.

PETRAS. Jasiau, mielas, tai tu dar be pietų?

JASIUS. Mama perdien turguj su obuoliais stovi, tai pas mus pasninkas.

PETRAS. Ir ko tu nieko nesakai?... (*Puola prie bufeto*) Užkaskim nors buterbrodų.

JASIUS. Neieškok. Nenoriu. Eisiu.

PETRAS (*išima lėkštę su buterbrodais*). Klausyk, Jasiau, dar pabūk. Pasikalbėkime. Man taip gera paskui, kai pasikalbam.

JASIUS. Geras tu žmogus, Petrai. Bet bloga tau bus gyventi. Geriem žmonėm bloga pasauly.

PETRAS. Eik tu nefilosofavęs, verčiau papasakok, kaip rytoj jūsų modelių rungtynės vyks?

JASIUS (*valgydamas*). Eisime, Petrai, kartu

¹⁸ Antono Čechovo (1860–1904 m.) apsakymas „Žmogus futliare“. Posakis „žmogus futliare“ vartojamas kalbant apie perdėtai atsargų, bijantį naujovių ir vengiantį bendrauti su kitais žmonėmis asmenį.

aerodroman, pats pamatysi. Aš norėjau apie kitką pakalbėt.

PETRAS. Imam apie kitką kalbėti.

JASIUS. Kvailas gyvenimas, Petrai.

PETRAS. Va tau! Kodėl gi jis kvailas?

JASIUS. Šit mudu dabar draugaujam, kalbam, vaikščiojam kartu... Neseniai susiėjom, ir vėl reiks netrukus skirtis...

PETRAS. O ko mums skirtis? Mokysimės, dirbsime kartu.

JASIUS. Aš nebeilgai besimokysiu.

PETRAS. Ką tu kalbi?

JASIUS. Tėvas nebenori. Vis baras, prikašioja, kad aš dykas visiems ant kaklo sėdžiu. O čia šiandien dar klasės auklėtojas buvo užėjęs, visko prikalbėjo... Jis, žinoma, kalbėjo, tėvo gailėdamas.

PETRAS. Taip, sunku tavo tėvui. Didelė šeimyna, visi maži. Bet vis kaip nors, iš paskutiniųjų... Juk tu paskui dešimteriopai atsilyginsi.

JASIUS. Aš daugiau ir nenoriu. Man kad tik šįmet. Duotų šešias užbaigti. O paskui – į aviaciją!

PETRAS (*pašokęs*). Kaip tai, jau ir šįmet tavęs nebenori leisti?

JASIUS. Nebenori.

PETRAS (*vaikšto susirūpinęs*). Palauk, tai kaipgi čia dabar?

JASIUS. Štai kaip, bro! elgesį už transliaciją¹⁹ sumažino? Sumažino! Vadinasi, nuo mokesčio neatleis?

Neatleis. Štai ir visos lygtys su visais nežinomaisiais.

PETRAS. Visi transliuoja, – kitiems nieko. O tau – sumažino. Nesuprantu.

JASIUS. Visa viltis tai va štai šitas. (*Rodo į modelį*) Pirmoji dovana, tai lygiai tiek, kiek reikia mokėti už pusmetį... Bet jei pirmosios negaus, tai sudiev, gimnazijėle. O tada...

PETRAS. Palauk, Jasiau... Va kas! (*Ieško ploščiuoko kišenę*) Man tėvelis mirdamas paliko va

¹⁹ Transliacija – šiuo atveju sufleravimas per pamokas.

Scena iš 1941 m. režisieriaus Juozo Miltinio spektaklio

Scena iš 2013 m. režisieriaus Jono Vaitkaus spektaklio; Dmitrijaus Matvejevo nuotrauka

Aptariame tekstą

1. Pirmas dramos veiksmas yra įvadinė kūrinio dalis – **ekspozicija**. Kas joje išryškėja? Pagrįskite savo nuomonę.
2. Kas yra Petras ir kodėl jis apsigyvena Keraičių namuose? [1]
3. Kokie Petro ir dėdės santykiai atsiskleidžia dialoge? [1]
4. Apie ką kalbasi Petras ir dėdė? Pagal ką dėdė vertina gimnazijos draugus? Kodėl Petras nedraugauja su Gediminu Barzdžiumi? [1]
5. Kaip Keraitienė vertina Petro draugus? Kokios detalės tai rodo? [1]
6. Kokį Keraitienės požiūrį į auklėjimą atskleidžia dialogas? Kas jai svarbiausia? [1]

štai šitą. (*Ištraukia raudoną skepetaitę*) Sakė tik labai svarbiam reikalui teišleisti... O čia reikala labai labai svarbus. Tai šimtas litų. Imk! JASIUS (*atšoka*). Ką tu, bro!... Man dabar nereikia... Gal aš dar dovaną laimėsiu. PETRAS. Na, tai baigta! Jei nelaimėsi, tai va, sumokam! (*Dėda atgal sau į kišenę*) Šiaip ar taip, ligi pirmos bus sumokėta. JASIUS. Tai kaipgi čia dabar? Taip nelauktai. Kada gi aš tau juos galėsiu grąžinti? PETRAS. Man dabar pinigų nereikia. O kai būsi lakūnas, tai nuveši mane lėktuvu į Ameriką! JASIUS. Oi, Petrai, mes su tavim visus debesis išmaišysime! Ir šiaip, ir taip, ir va kaip! (*Rodo „kilpas“ ir „sraigatę“*) PETRAS (*apkabina*). Na, matai, Jasiau, koks bus gražus gyvenimas.

Girdėtis skambutis

Tai dėdina grįžo!

JASIUS. Sudiev, bro! Aš prapuolu. Ai, kaip dabar viskas gerai. (*Iššoka pro langą*) PETRAS (*pro langą*). Tai rytoj kartu aerodroman!

Uždanga

7. Kodėl Keraitienė gėdijasi Petro ir savo vyro kilnės? [1]
8. Kaip jaučiasi Petras Keraičių namuose? Kodėl? [1]
9. Kokie Keraičių tarpusavio santykiai? Kokios detalės tai atskleidžia? [1]

Savarankiškai perskaitykite Keraitienės dialogą su siuvėju Žiogu ir atsakykite į klausimus.

- Kodėl Keraitienė nepatenkinta Žiogo siūtu paltu? Kieno nuomonė jai svarbiausia?
- Kokius tarpusavio santykius atskleidžia Keraitienės pasakojimas apie „draugių“ reakciją į paltą?
- Pagal ką ir kodėl Keraitienė renka medžiagą Petro uniformai?

10. Kodėl klasės auklėtojas Tijūnas apsilanko Keraičių namuose? [2]

11. Kaip Tijūnas ir Keraitienė supranta auklėjimą? Pagrįskite savo nuomonę. [2]
12. Koks Keraitienės ir Tijūno požiūris į išsilavinimą? Kodėl? [2]
13. Kaip Keraitienė įsivaizduoja visuomenei naudingą darbą ir paramą vargstantiesiems? [2]
14. Kaip Petras vertina gyvenimą dėdės namuose? [2]
15. Kodėl Keraitienė neleidžia Petrui pasakyti auklėtojų tiesos apie savo tėvus? [2]
16. Apibūdinkite Keraitienę. Atkreipkite dėmesį į remarkas prie jos žodžių. Savo nuomonę pagrįskite citatomis. [1, 2]
17. Kokiomis detalėmis kuriamas klasės auklėtojo Tijūno charakteris? Kokia Tijūno charakterio savybė išryškėja scenos pabaigoje? [2]

Savarankiškai perskaitykite Petro pokalbį su Keraičiu, vėliau su Jasiumi ir atsakykite į klausimus.

- Ką atskleidžia Keraičio ir Petro prisiminimai apie kaimą?
- Kodėl, Keraičio nuomone, Petras pasikeis? Apie kokius pokyčius, jūsų manymu, jis kalba?
- Koks pasiryžęs išlikti Petras? Kodėl?
- Kaip apibūdinamas Jasius Petro pokalbyje su Keraičiais ir Keraitienės dialoge su Tijūnu? Pagrįskite savo nuomonę.
- Kokios Jasiaus gyvenimo sąlygos išryškėja?

Antras veiksmas

- 1 ŠURA. Ramiai! Citat! Ekstra pranešimas!²⁰

Klasė užia

Nutilkit! Labai svarbu! Vakar T. kvadratu mūsų klasėj ištraukė pinigų.

BALSAI.

Kokius pinigų?

Ką tu paistai?

²⁰ Skelbiu! Skubus pranešimas! (lot.)

- Kaip elgiasi pasirodęs Gediminas Barzdžius? Prisiminkite, kaip Barzdžių charakterizuoja Keraitienė. Ar iš tiesų jis tinkamas draugas Petrui?

18. Kaip Petras vertina jų su Jasiumi draugystę? Kodėl? [3]
19. Kodėl Jasui taip svarbu laimėti pirmąją vietą modelių varžybose? Apie ką jis svajoja? Kodėl Jasiaus svajonės gali neišsipildyti? [3]
20. Kodėl Petras pasiryžęs draugui atiduoti tėvelio paliktus pinigus? [7]
21. Vadovėlyje yra pateikiamos nuotraukos iš skirtingų laikų pjesės pastatymų: Vilniaus valstybinio dramos teatro 1940 m. bei Pānevėžio dramos teatro 1941 m. ir 1956 m., taip pat Lietuvos nacionalinio dramos teatro 2013 m. Vėliausio spektaklio nuotraukos spalvotos. Aptarkite p. 58 pateiktas nuotraukas.
 - Kuriuos veikėjus, jūsų manymu, matome šiose nuotraukose?
 - Pasvarstykite, kodėl šiuose pastatymuose skiriasi lėktuvai. Kuris iš jų labiau atitinka pjesės tekstą? Kodėl taip manote?
22. Kokios Petro charakterio savybės išryškėja pirmame veiksmo? Savo nuomonę pagrįskite citatomis.
23. Apibendrinkite, kokia Petro situacija dėdės šeimoje. Iš ko šiame veiksmo jau galima numanyti, kad dėl skirtingų požiūrių gali kilti nesutarimų?

Kur ištraukė?

ŠURA. Garbės žodis! (*Akcentuodamas*) Vakar Tijūnas pamiršo mūsų klasėj portfelių, ir čia iš jo dingo šimtas litų.

BALSAI.

Meluoja, tipeli!..

Čia tau ne prima aprilis²¹, kalbėk rimtai!

Kvaila išdaiga!

ŠURA (*mušasi į krūtinę*). Garbės žodis! Ilgasai aštuntokas tik ką išėjo iš mokytojų kambario

²¹ Prima aprilis – balandžio pirmoji.

Kalėdos

Kalėdos – tai saulės grįžimo, arba saulėgrįžos, šventė. Kartais ji dar vadinta elnio devyniaragio švente. Nuo seniausių laikų elnias susijęs su šia švente: manyta, kad jis ant ragų parneša saulę. Kodėl Kalėdų elnias vadinamas devyniaragiu? Skaičiui *devyni* nuo gilios senovės suteikiama ypatinga reikšmė – jis dažnai pasitaiko būrimuose, siejamas su gausa, atneša sėkmę. Viena iš devyneto sureikšminimo priežasčių – senasis laiko skaičiavimas pagal mėnuli: nuo priešpilnio iki pilnaties yra devynios paros.

Devyniaragis elnias per Kalėdas ant ragų atneša ne tik saulę – savotišką artėjančio pavasario, gamtos atgimimo pažadą. Jis neša ir seklyčią su kalviais, ir išdabintą tėvelio dvarelį. O tai reiškia, kad jis neša geresnio, netgi prašmatnaus gyvenimo viltį.

Vai ir atbėga baikštus elnelis

Skaitydami dainą, atkreipkite dėmesį, kas joje pasakojama.

„Elnias devyniaragis“, dailininkė Gintvilė Giedraitienė

1. Vai ir atbėga baikštus elnelis leliu kalėda, kalėda.
2. Baikštus elnelis devyniaragis leliu kalėda, kalėda.
3. An devinto rago kavoliai²⁷ kalė leliu kalėda, kalėda.
4. Jūs kavolėliai, mani broleliai leliu kalėda, kalėda.
5. Vai, jūs nukalkit aukso žiedelį leliu kalėda, kalėda.

²⁷ Kavolis – kalvis.

6. Aukso žiedelį, sidabro žirkles leliu kalėda, kalėda.
7. Aš nukarpysiu pušų viršūnes leliu kalėda, kalėda.
8. Pušų viršūnes, eglelių šakas leliu kalėda, kalėda.
9. Aš pamatysiu tėvelio dvarų leliu kalėda, kalėda.
10. An tėvelio dvaro povas povinėjo leliu kalėda, kalėda.
11. Povas povinėjo, plunksnelės barstė leliu kalėda, kalėda.
12. Mergelės rinko, kvartūkan²⁸ dėjo leliu kalėda, kalėda.

Aptariame tekstą

1. Kokiu vaizdu prasideda daina? [1]
2. Kaip apibūdinamas elnias? Kaip manote, kodėl jis baikštus? Kituose šios dainos variantuose jis baistrus, t. y. greitas. [1, 2]
3. Kas vyksta ant devinto elnio rago? [3]
4. Kokia žodžio forma vartojama, kreipiantis į kavolius? Kaip jie dar pavadinami? [4]
5. Ko prašoma kavolėlių? [5, 6]
6. Koks turėtų būti žiedelis, kokios žirklys? [5, 6]
7. Kam kalbančiajam reikalingos žirklys? Ką jis ruošiasi daryti? [7, 8]

²⁸ Kvartūkas – prijuostė, prikyštė.

8. Kodėl nukarpomos pušų viršūnės ir eglelių šakos? [9]
9. Pakomentuokite žodžio *dvaras* reikšmę. Kuo ypatinga ši gyvenamoji vieta? [9]
10. Kas vyksta tėvelio dvare? [10–12]
11. Kuo ypatingas paukštis povas? [10, 11]

Tyrimas

Povas. Pasidomėkite, kodėl povai nuo seno buvo laikomi dvaro paukščiais.

- Kas būdinga povų patelėms ir kas patinams?
- Kur povai gyvena natūralioje gamtoje?
- Kokie žmonės juos laikydavo anksčiau ir dabar? Kodėl jie laikydavo šiuos paukščius?
- Kodėl povas minimas šioje dainoje? Ką jis išreiškia?
- Surinktą medžiagą pristatykite bendrakai klasiams.

12. Kuriuo tikslu, jūsų nuomone, mergelės renka povo plunksnas? [12]

Apibendriname

1. Surašykite į eilę visus veiksmus ir įvykius, apie kuriuos kalbama dainoje. Pabandykite rasti jų loginį ryšį.
2. Jau minėta, kad elnio devyniaragio vaizdas atėjo iš gilios senovės. Kuo reikšmingas atbėgantis elnias šios dainos kalbančiajam? Žinodami, kad Kalėdos – saulės grįžimo šventė, pasvarstykite, ką galėtų simbolizuoti kavolių nukalamas aukso žiedelis.

3. Kieno vardu kalbama dainoje? Kas galėtų būti tas kalbantysis? Kokie jo siekiai?
4. Kaip piešiamas tėvelio dvaras? Ką apie jį sako dainoje minimos detalės? Kodėl kalbantysis taip nori jį pamatyti? Atkreipkite dėmesį ir į tai, kad Kalėdos – šeimos susitelkimo šventė.
5. Kas šioje dainoje yra pasakiška, nerealu, stebuklinga? Turėdami galvoje šį aspektą, palyginkite aptariamą dainą su darbo dainomis.
6. Kiekvienoje eilutėje dukart kartojamas žodis *kalėda*. Pasidomėkite, ką jis reiškė senajame lietuvių tikėjime ir kaip susijęs su krikščionyste. Kokią prasmę įgyja šioje dainoje? Paieškokite žodyne žodžių, turinčių šaknį *kalėd-*, aptarkite jų reikšmes. Atlikdami šią užduotį, pasinaudokite „Lietuvių kalbos žodynu“ (<http://www.lkz.lt/>).
7. Paklauskite kūrybinio folkloro grupės „Sedula“ ir Rugiaveidės atliekamos dainos „Atbėga alnis devyniaragis“. Apibūdinkite šios dainos nuotaiką ir atlikimo būdą.

Tyrimas

Kalėdų tradicijos. Patyrinėkite senovines ir naujas Kalėdų tradicijas.

- Aptarkite, kuo jums ypatinga Kalėdų šventė. Kokia prasmė jai suteikiama jūsų šeimoje? Kokių tradicijų laikomasi?
- Pasidomėkite senosiomis Kalėdų šventimo tradicijomis. Kokie buvo svarbiausi jų papročiai ir ką jie reiškė?
- Palyginkite, kaip Kalėdos švenčiamos dabar. Kurie papročiai išliko, kurie išnyko, kas atsirado nauja? Kaip manote, kodėl?
- Parenkite pranešimą šia tema. Perskaitykite jį bendrakai klasiams.

Velykos

Velykos senovėje šventos per pavasario lygiadienį – tuomet dienės ir nakties trukmė susilygina. Tai bene giliausias šaknis turinti pavasario šventė – gamtos atgimimo, augmenijos prisikėlimo šventė, o atėjus krikščionybei per Velykas minimas ir Kristaus prisikėlimas. Ne veltui šios šventės senasis simbolis yra marginti kiaušiniai, margučiai, – juk mūsų protėviai tikėjo, kad parskrendantys paukščiai ant sparnų atneša pavasarį. Senovėje žmonės pavasarį rastą pirmąjį kiaušinių dažydavę raudonai ir aukodavę dievams, kad būtų sėkmingas naujas atbudusios gamtos ciklas. Taigi kiaušinių marginimo, keitimosi margučiais, jų dovanojimo, ridenimo tradicijos siejamos su gausaus derliaus laukimu, vaisingumu. Dar vienas Velykų švenčių paprotys – supimasis sūpynėmis.

Supkit meskit mane jauną

Klausydamiesi dainos atlikimo variantų ir skaitydami jos tekstą, atkreipkite dėmesį, kaip perteikiama supimosi nuotaika. Raskite informacijos apie supimąsi per Velykas ir Atvelykį. Kurio amžiaus žmonės supdavosi? Kas ką supdavo?

- 1 Supkit meskit,
Supkit meskit
Mane jauną.
- 2 Kad užvysčiau,
Kad užvysčiau
Aukštą kalną,
- 3 Aukštą kalną,
Aukštą kalną,
Žalią girią.
- 4 Ant aukšto kalno, –
Ant aukšto kalno –
Vilniaus miestelis.
- 5 Dai aş nueisiu,
Dai aş nueisiu
Vilniaus miestelin.
- 6 Dai aş nuspirksiu,
Dai aş nuspirksiu
Aştrias žirkles.

Velykų sūpuoklės, 1929 m.; Karolio Ulozo nuotrauka

- 7 Dai aş nueisiu,
Dai aş nueisiu
Žalion girelėn,
- 8 Aş pakarpysiu,
Aş pakarpysiu
Aukštus medelius,
- 9 Aukštus medelius,
Aukštus medelius
Žalius lapelius, –

- 10 Maž aş užvysiu,
Maž aş užvysiu
Tėvelio dvarą.
- 11 Tėvelio dvare,
Tėvelio dvare
Treji varteliai.
- 12 Pro vienus vartus,
Pro vienus vartus
Saulutė teka,
- 13 Pro kitus vartus,
Pro kitus vartus
Mėnulis leidžia,
- 14 Pro trečius vartus,
Pro trečius vartus
Sesulė lydi.

Aptariame tekstą

1. Ko prašoma pirmame dainos posme? [1]
2. Kaip save apibūdina kalbantysis? [1]
3. Ko siekiama supantis? [2, 3]
4. Kokiais epitetais apibūdinami kalnas ir giria? [2, 3]
5. Kas yra ant aukšto kalno? [4]
6. Apie ką mąstoma, pamačius Vilniaus miestą? [5, 6]
7. Kur po to žadama eiti? [7]
8. Kam, pasirodo, reikalingos Vilniuje įgytos žirklys? [8, 9]
9. Ką tikimasi pamatyti nukarpius aukštus medelius, žalius lapelius? Kas rodo, kad šis tikėjimasis nėra tvirtas? [10]
10. Kokia tėvelio dvaro detalė išryškinama? [11]
11. Kuo ypatingi treji tėvelio dvaro varteliai? Kas sieja pirmuosius ir antruosius vartus? Kuo išsiskiria tretieji? [12–14]

Apibendriname

1. Papasakokite, apie ką dainuojama dainoje. Tai tikri ar tik numanomi įvykiai? Kodėl taip manote?

2. Apibūdinkite šio teksto kalbančiąją. Kodėl jai toks svarbus supimasis? Pasidomėkite, kas per Velykas galėdavo suptis, o kas ne. Kokia prasmė būdavo suteikiama supimuisi?
3. Kiek veiksmų reikia atlikti, norint pamatyti tėvelio dvarą? Kuo tai primena pasakos situaciją?
4. Kas būdinga tėvelio dvarui? Kuo jo vaizdas neįprastas, pasakiškas?
5. Kaip manote, kur gali būti lydimas paskutiniame posme minima sesulė? Kodėl kalbančiajai svarbu tai pamatyti?
6. Palyginkite šią dainą su aptarta kalėdine daina „Vai ir atbėga baikštus elnelis“. Kuo jos panašios? Atkreipkite dėmesį į tai, kad ir vienoje, ir kitoje dainoje kalbančiajam postūmį veikti turi suteikti kažkokia kita jėga, tarsi iš šalies.
7. Dirbdami poromis arba grupėmis, išklausykite keletą šios dainos variantų.

- Pasiklausykite šios dainos, atliekamos kūrybinio folkloro grupės „Sedula“. Kokią dainos nuotaiką kuria jos melodija?
- Išklausykite kitą, gana autentišką, šios dainos variantą. Kuo ypatinga šios dainos melodija? Kokį veiksmą, apdainuojamą dainoje, ji primena? Palyginkite abu tekstus. Kokių skirtumų pastebite?
- Kuo ypatingas grupės „Atalyja“ šios dainos atlikimas?
- 8. Ką apie Velykų šventimo tradicijas atskleidžia Karolio Ulozo fotografija? Dirbdami poromis ar grupėmis, sugalvokite 3–4 klausimus nuotraukai aptarti ir užduokite juos bendraklasiams.

Tyrimas

Velykų šventimo tradicijos. Patyrinėkite, kaip buvo švenčiamos Velykos anksčiau ir kaip švenčiamos dabar.

- Pasidomėkite senosiomis Velykų šventimo tradicijomis. Kokie buvo svarbiausi jų papročiai ir ką jie reiškė?

- Aptarkite, kuo jums ypatinga Velykų šventė. Kokia prasmė jai suteikiama jūsų šeimoje? Kokių tradicijų laikomasi?

- Remdamiesi surinkta informacija, padarykite išvadas, kokių Velykų šventimo tradicijų tebėsilaikoma, kokios nyksta ir kas randasi nauja.
- Parenkite apie tai trumpą pranešimą ir pristatykite jį bendraklasiams.

Rasos

Rasos – svarbiausia vasaros šventė. Ji dar vadinama Kupole, arba Joninėmis. Krikščionybėje Joninės siejamos su šventuoju Jonu, iš čia ir kilęs pavadinimas, tačiau pati šventė daug senesnė. Rasos, kaip ir Kalėdos, yra saulėgrįža, tik tuomet būna ilgiausia diena ir trumpiausia naktis. Tikėta, kad šiuo metu surinkti ryto rasa padabinti gydomieji žolynai turi ypatingų galių, atneša laimę. Šių žolynų rinkimas buvo vadinamas kupoliavimu, o surinkti žolynai – kupole.

Rasų tradicijos labai gražios. Iš žolynų merginos pindavosi vainikus, jais puošdavosi galvą, burdavosi ateitį. Naktį būdavo deginami laužai, per juos šokinėjama. Tikėta, kad tik šią naktį pražysta papartis. Jo žiedą suradęs žmogus įgis išminties, tačiau tai nelengva – papartis žydi trumpai, todėl reikia laukti tamsoje, nesibijant miško pabaisų.

Kupolėle, kas tave skynė

Paklausykite, kaip autentiškai dainuojama daina „Kupolėle, kas tave skynė“, ir aptarkite jos teksto prasmes.

- 1

– Kupolėle, kas tave skynė,
Kupolėle švento Jono?
- 2

– Kupolėle, Zankarino mergos,
Kupolėle švento Jono.
- 3

– Kupolėle, ar gražiai skynė,
Kupolėle švento Jono?
- 4

– Kupolėle, su kuo surišo,
Kupolėle švento Jono?
- 5

– Kupolėle, su storu pančiu,
Kupolėle švento Jono.
- 6

– Kupolėle, su kuo parvežė,
Kupolėle švento Jono?

- 7

– Kupolėle, su šunim geldoj
Kupolėle švento Jono.
- 8

– Kupolėle, o kur padėjo,
Kupolėle švento Jono?
- 9

– Kupolėle, ant kiaulinyčios,
Kupolėle švento Jono.
- 10

– Kupolėle, kas tave rovē,
Kupolėle švento Jono?
- 11

– Kupolėle, Kurpškų mergos,
Kupolėle švento Jono.
- 12

– Kupolėle, ar gražiai rovē,
Kupolėle švento Jono?
- 13

– Kupolėle, iš šaknelių rovē,
Kupolėle švento Jono.
- 14

– Kupolėle, su kuo surišo,
Kupolėle švento Jono?

Joninių laužas; Andriaus Ufarto nuotrauka

- 15

– Kupolėle, su šilkų juosta,
Kupolėle švento Jono.
- 16

– Kupolėle, su kuo parvežė,
Kupolėle švento Jono?
- 17

– Kupolėle su šešiais žirgais,
Kupolėle švento Jono.
- 18

– Kupolėle, vai kur padėjo,
Kupolėle švento Jono?
- 19

– Kupolėle, už vario vartų,
Kupolėle švento Jono.

Aptariame tekstą

1.

Į ką kreipiamasi pirmame posme? Ko teiraujamasi? [1]
2.

Koks atsakymas išgirstamas antrame posme? [2]
3.

Ko dar apie kupolės skynimą klausinėjama? [3, 4, 6, 8]
4.

Kokie atsakymai į šiuos klausimus išgirstami? [5, 7, 9]
5.

Ką iš tų atsakymų galima spręsti apie kupolių skynėjas? [5, 7, 9]
6.

Ko dar sykių teiraujamasi ir koks atsakymas gaunamas? [10, 11]
7.

Kas dar pasitikslinama apie kupolėlės rovimą? [12–14, 16, 18]

8.

Kokie atsakymai gaunami į šiuos klausimus? [15, 17, 19]
9.

Ką iš šių atsakymų galima spręsti apie kupolių skynėjas? [15, 17, 19]

Apibendriname

1.

Daina skyla į dvi dalis – šakas. Kokia yra vienos ir kitos dalies pagrindinė mintis?
2.

Kaip pagal šios dainos sampratą yra tinkamai ir netinkamai kupoliaujama? Kurios teksto detalės atskleidžia pagarbų ir nepagarbų elgesį su kupolėle?
3.

Koks yra pakartojimų vaidmuo šioje dainoje? Kurie žodžiai, posmai ir kokios temos kartojasi? Kas keičiasi?
4.

Pasvarstykite, kas šioje dainoje susiję su trimis dalykais: senaisiais tikėjimais, krikščionybė ir konkrečiomis dainos atlikimo aplinkybėmis.

Tyrimas

Rasų (Kupolės, Joninių) šventimo tradicijos. Patyrinėkite, kokios buvo Rasų šventimo tradicijos seniau ir kokios yra dabar.

- Raskite informacijos apie kupoles, kupoliavimą. Kokia kupoliavimo prasmė per šią šventę? Kupolė – ne tik šventės pavadinimas, bet ir konkretus žolynas. Lotyniškas jo pavadinimas – *Hypericum perforatum*. Išsiaiškinkite, koks tai žolynas, kaip jis vadinamas lietuviškai.
- Pasidomėkite, ką reiškia iš žolynų nupinti vainikai. Kokie būrimai susiję su per Rasas surinktais žolynais?
- Paklausinėkite, kaip šią šventę vadina jūsų seneliai, tėveliai ir bendraklasiai: Kupole, Rasomis ar Joninėmis. Kaip jie aiškina jos prasmę, kokius žino papročius?

- Remdamiesi surinkta informacija, padarykite išvadas, su kuo šiandien labiau siejama ši šventė: senaisiais tikėjimais ar krikščionybė. Kurių senųjų tradicijų tebesilaikoma, kurios nyksta ir kas randasi nauja?
- Parenkite apie tai trumpą pranešimą ir pristatykite jį bendraklasiams.

Rašome tekstą

Įsivaizduokite, kad jums teko užduotis surengti Rasų šventę pagal senąsias tradicijas ir turite parašyti šios šventės scenarijų arba renginio planą.

Pirmiausia visi drauge apmąstykite būsimą šventę. Jums padės toliau pateikiami klausimai.

- Kokia šventės idėja?
- Kelių dalių ji bus? Kodėl?
- Kaip šventės dalys siesis viena su kita? Kuo jos bus ypatingos?
- Kuri dalis bus šventės kulminacija?
- Kas dalyvaus kiekvienoje dalyje?
- Kokios dainos bus dainuojamos kiekvienoje dalyje?
- Kokių papročių bus laikomasi per šventę ir pan.?

Tai apmąstę, pasiskirstykite grupėmis ir pasirinkite po vieną dalį. Išsamiai aprašykite, kaip ši dalis turėtų vykti.

SVARBIAUSI GYVENIMO ĮVYKIAI

Juozas Erlickas

Juozas Erlickas – lietuvių poetas, publicistas. Gimė 1953 m. Svirkañčiuose (Akmėnės r.), baigė Viekšnių vidurinę mokyklą, Vilniaus universitete studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą. Jis garsus humoristas, daugelio poezijos knygų vaikams autorius.

Vėjiniai malūnai

Skaitydami J. Erlicko eilėraštį, atkreipkite dėmesį, apie kokius žmogaus gyvenimo etapus ir įvykius kalbama.

- 1 Ten toli, senelio atminty,
Ant kalvų, balti, kaip Saulės sūnūs
Gal toli, o gal labai arti
Ieško vėjo vėjiniai malūnai.
- 2 Vėjiniai malūnai ieško vėjo,
O senelis – šienpjovys – grėbėjos,
Ir suranda... Tarp žolių žolelių
Jie abudu ieško sau vaikelių.

- 3 O sode lakštingala kad gieda!
O šile paparčio skleidžias žiedas...
Tokią naktį nēr kada ilsėtis –
Ir suranda mažą mano tėtį.
- 4 Ir veidai nušvinta lyg palijus,
Žydi rankos, tartum pinavijos...
Susupa į lapelius žaliuosius –
Niekam niekam jo neatiduosim!..
- 5 Mala miltus vėjiniai malūnai,
Mažas tėtis valgo storą blyną,
Ir kad auga – ko tiktai nebūna! –
Vis į dangų, kaip žali beržynai.

- 6 Vieną iš visų gražiausių dieną
Tošies inkilėly tarp varnėnų
Ir kitų pavasario rakandų
Mano tėtis mano mamą randa.
- 7 Vėjiniai malūnai miltus mala...
Ko jie ieško ten, po pievą žalią?
Ei, žiogai! Nutilkit, nebegriežkit! –
Tai manęs manęs manęs jie ieško...
- 8 Ir šaukiu balsais visų drugelių,
Boružių ir laumžirgių – žirgelių
Aš esu! Tik raskit, atpažinkit,
Tik paimkit su savim, paimkit!..
- 9 Ir tada išgirsta, ir suranda,
Ir padovanoja man Tėvynę...
Geltonam name ant žalio kranto
Tai gražiai gražiai mane augina.
- 10 Už girių vaiko dienos miega,
Ten toli mane kažkas lyg šaukia...
Aš kas rytą paklausti bėgu –
Kiek nubėgu kelio, tiek užaugu.
- 11 Jau skaitau apsakymus Biliūno
Ir verkiu dėl liūdno Brisiaus galo...
O seneliai išskrenda malūnais
Ir kitam krante jau miltus mala...

Aptariame tekstą

1. Kur ir kada vyksta eilėraščio veiksmas? [1]
2. Koks veiksmas minimas pirmame posme? [1]
3. Kaip apibūdinamas senelis? Ko jis ieško? [2]
4. Kaip aprašomas vaikelių ieškojimas? [2]
5. Kaip aprašomas laiko ir aplinkos ypatingumas, kai surandamas kalbančiojo tėtis? Iš ko apie tai galima spręsti? [3]
6. Kuo, kas ir kaip džiaugiasi ketvirtame posme? [4]
7. Kaip eilėraštyje tęsiama malūnų tema? Kaip apibūdinamas vaiko augimas? [5]

8. Apie kokį tėčio gyvenimo etapą kalbama šeštame posme? Kaip jis vaizduojamas? Kada tai vyksta? [6]
9. Ko tėtis ir mama ieško pievoje? [7]
10. Kaip kalbantysis bando jiems padėti? [7]
11. Apie ką šaukia kalbantysis, ko jis nori? [8]
12. Kas įvyksta, kai kalbantysis išgirstamas? Kas jam padovanojama, kur ir kaip jis auginamas? [9]
13. Kaip matuojamas vaiko augimas? [10]
14. Kaip suprasti pasakymą, kad vaiką kažkas iš tolių šaukia? [10]
15. Apie kokį savo amžių užsimena kalbantysis, minėdamas rašytoją Joną Biliūną ir jo apsakymą „Brisiaus galas“? [11]
16. Kas atsitinka seneliams? Iš ko galima suprasti? [11]

Apibendriname

1. Pirmuosiuose posmuose matome sugretinimus: malūnai ieško vėjo, o senelis – šienpjovys – ieško grėbėjos. Kuo pagrįstas šis sugretinimas? Atkreipkite dėmesį į priežasties ir pasekmės sukeitimą: jei malūnas negali būti be vėjo, tai...
2. Aptarkite, kaip apie tėčio vaikystę kalbama ketvirtame ir penktame posmuose. Su kuo palyginamos jo tėvų rankos? Kodėl sakoma, kad jos žydi? Kaip suprantate palyginimą su žaliais beržynais?
3. Kaip apibūdinama diena, kai tėtis randa mamą?
4. Kaip aprašomas kalbančiojo atsiradimas? Kodėl jis prašo žiogų nutilti?
5. Kodėl, jūsų manymu, dešimtame posme vaikystė siejama su miegu?
6. Kaip galima suprasti dešimtame posme toliuose girdimą šaukimą ir vaiko atsiliepimą į šaukiantį balsą?
7. Paskaitykite J. Biliūno apsakymą „Brisiaus galas“. Aptarkite jį klasėje. Kodėl šis apsakymas parankus, pereinant prie pokalbio apie senatvę?
8. Šiame eilėraštyje kalbama apie žmogaus atsiradimą, augimą ir išnykimą (mirtį). Kaip tai galima